

Tal, om nödvändigheten at genom
tjenliga författningar förekomma
smittsoter...

Schulzenheim, Carl Fredrik von,

1700-1829 46 Cf Br.

Sv. Saml.
Med.
Bonn.
(Pw)

T A L,

Om nödvändigheten at genom tjenliga försök 1700-1829
fattningar förekomma Smittloter och i
synnerhet den Veneriske sjukdomens
kringspridande;

Hållit vid Præfidii nedläggande d. 2 Febr. 1803,
I KONGL. VETENSKAPS ACADEMIEN;

af

C. F. v. SCHULZENHEIM,

M. D. General Directeur för Sjukvården vid Läne-Lazaretten,
Asiesför i K. Coll. Medic, Ridd, af K. Nordst. Ord. m, m,

Strengnäs, A. J. SEGERSTEDT, 1811.

T A L

Om nödvändigheten af genomgående för
kunniga förklaringar iakttagas och i
Svensket den 17de Mars 1782
Inträttande

Att för den i förhållande till de i
1782 utgäfvda Ordningarna

C. F. v. SCHULTZHEIM
M. D. C. C. LXXXII
Adress: K. C. M. Hans till af de Stockh. Ordning

Swagens, A. J. Sveriges, 1812

MINE HERRAR!

Sådane fyssor, som tåla alsintet upskof, hafva lämnat mig föga rådrum, at utarbete et taleämne, som på et Eder, Mine Herrar, värdigt fått kunde uplysa och gagna det allmänna; men för at visa min vördnad för en nyttig plägsed, hvilken nära fått egenkap af Lag, vill jag dock innan jag upstiger från det Hedersrum, som jag på Eder befallning de förflutna sex månader inlagt, äfvenledes hafva äran tala några ord, och anföra visla för nödiga ansedda varningar emot sådana missbruk, som i förtid beröfva oss många nyttiga Medborgare. Mer än någonsin tilföre, synes angeläget blifva, at Läkare med deras insigt och försarenhet ådagalägga, samt at vederbörande Ämbetsmän underdänigt understäl-

la en huld Öfverhet: Nödvändigheten, at igenom tjenliga förfatningar förekomma Smittefoters och i synnerhet den Veneriska Sjukdomens, kring-spridande.

Ingen kroppsstyrka, eller hellsa förmår fullligen emotstå vissa förödande smittefoter. Desse sjukdomar äro egentligen af tvänne slag: Någre af dem äro inhemske, såsom illa artade Febrer och Rödsot, hvilka lätteligen förvandlas til folködande farfoter, och det i synnerhet vid större folksamlingar uti tränga, tilltäpta, qualmiga och osnygga rum, i förening med osund spis och annan oordentlighet, samt hämmad utdunstning genom fuktig och kylig luft. Andre Smittefoter huflyttas från främmande orter och verldsdelar, såsom Pest, Koppör, Mäfsling, Venerisk sjuka, med några flera af lika okänt ursprung, men som äro mindre allmänt kringhärjande. Desse kunna icke afhållas igenom den starkaste kroppsbyggnad och det laggrannaste lefnadsfatt, icke heller med boningsars sundaste belägenhet; ehuru väl felaktigheter i dylika mål märkeligen kunna förvärra sjukdomen.

Till Samhällets gemensama förlust angripa och föröda smittor och farfoter aldramest den närande folkstocken. — Osnygghet torde hos vår Svenska Menighet kunna antes för et nära allmänt folkfel, åtminstone i de flesta Landsorter.

Meni-

Menige mans väningsrum, och som ofta äro med flera människor fyllda, finnas vanligen låga, samt vid farhågan för blåst och köld, fällan på högheder belägna eller med hög stenfot försedda: Arbetsaren är utom dels skiftevis utfatt för köld och väta, samt många gånger med mindre hellosama görömål lysselfatt: Den så mycket nyttjade salta spisen, och som ofta är af någon röta anstucken, utgör ej det hellosamaste födoämne. Vid bristande utkomst söker ej fällan det nedslagna sinnet en olycklig tröst uti Bränvin. — Fattigdom, ledsnad, bly sel och vårdslöshet bidra äfven, at läkebot ient eller aldrig sökes, då farsfoten imedlertid utbredes, i synnerhet på landet, igenom graföl, vakstugor och begravnigar om löndagen vid kyrkogången.

En eld förekommes lättare och säkrare, än den brinnande lågan släcket; också äro förvaringsmedel emot smittosama sjukdomar både säkrare och mindre kostsamma, än at bota de olyckliga i samhället, som däraf blifvit angripne. — Pesten, såsom den hastigast dödande, har infört i alla Stater den största förkräckelsen. Ärfarenheten har ock ådagalagt, at den genom allvarsamma försigtighetsmått, för århundranden kunnat från Riken afhållas; men där gifves en smittesot, som ej så hastigt dödar, och i början ej synes så vådelig, men som i längden, dels synligen, dels lönligen, mera fördärfvat männi-

A 2

skolläg-

skoflägtet, sedan den i vår Verldsdel sig innästlat, än förmodeligen på samma tids omlopp Pest och andre smittor förlust medfört; jag menar den så kallade *Veneriska Sjukdomen*.

Denna verldsplåga har i synnerhet, såsom en ny sjukdom, hos oss blifvit känd vid slutet af 15:de Seculum; ehuru förut, hos några äldre Författare, visat liknande symptom finnas antecknade. — Den blef då hastigt kringsspridd uti det krig, som CARL den VIII:de, Konung i Frankrike, påförde Konung ALPHONSUS i Neapel, och hvilken sednare biträdades af nedsmittade Spanska hjälptroppar. — Sjukdomen kallades ock därför ömtom *Morbus Gallicus*, *Malum Neapolitanum*, *Variola Hispanica*, eller ock enbart hos oss *Pockor*, såsom i Frankrike *la Grande Verole*; emedan Sjukdomen säges den tiden til huden utbrutt med verkliga varblåsor, efter 7 eller flera dygns feber. — Huru snart denna smitta hunnit genom handel och resande öfverföras till Sverige, kan icke noga utfattas. Vår äldste Författare ibland Svenska Läkare, Doctor BENEDICTUS OLAVI, som år 1578 härstädes utgaf sin Läkebok, undantager icke Sverige från denna nya smittesot, då han yttrar sig: *Nu är samma plågha genom mycken okyskhet kommen öfver hela Europam.* Vid allvarsamare seder och vid mindre skjutsfärder, för et seculum sedan, vilste dock Allmogen i de
inre

inre Landsorter föga af denna sjukdom. — Nu för tiden har den samma hunnit utspidas kring hela Landet; ehuru den finnes allmänast uti och omkring hufvudstaden, samt likafå i och omkring andra betydliga sjöstäder; omkring Skärgårdar, och i de Provinser där mycken genomfart är. Af Tabellverket kan så mycket mindre slutas til den förödelse, som veneriska smittan åstadkommer, då efter medeltalet af de sist inkomna 10 årens Tabeller, endast 140 finnas årligen hafva däraf med döden afgått, och knappast hälften af denna summa de föregående 10 åren; men dels misskännes ofta sjukdomen, dels antager den en annan skeppelse, dels inblandar den sig i andra sjukdomar och gör dem vådeligare, dels förderfvar den hela kroppens tillstånd och sammanfättning i gemen, åstadkommer missfall och ofruktfambet, samt således oförmärkt medförer både hos den först smittade, så väl som hos des afkomna i flera leder en förskämd kropps-constitution och en för tidig död, icke at förtiga de olyckliga följder en illa använd och vårdslöfad cur åstadkomma kan.

Det är ännu okänt, om desä så kallade större eller Spaniska Koppors, så väl som de mindre eller egentliga koppors ursprungeliga orsak bör härledas från smittan af et annat djur, eller från någon orts synnerligen ofunda belägenhet, eller från någon fördärfvelig spis, eller från tvänne sjukdomars sammanblandning och förening;

ning; *) men ej äro desse smittesoter människo-
sligtets uråldriga sjukdomar i vår verldsdel, som
af de gamla Grekers, Romares och flere äldre
Europeiska Läkares Skrifter nogsamt bevises; ej
heller utbrista desse sjukdomar någonsin af sig
sjelfva, ehuru fallenheten at af dem smittas kan
vara allmän. De vanlige eller mindre Koppor-
ne smitta icke mer än en gång, och öfvervin-
nas ofratt utan något läkemedel, så ock före-
kommas de efter all sannolikhet genom smittan
af et annat kreaturs högit lindriga koppor, men
de store Spanska kopporne smitta samma person
flera gånger, och från denna, då den hunnit i
kroppen kringspidas, står ingen räddning at
hoppas af den lyckeligaste naturs ensama åtgärd,
eller mäktar någon mindre äfventyrlig sjukdom
förekomma eller häfva denna smittan. — En
tilkommen feber kan hindra veneriska sjukans
framsteg innan kroppen hunnit återfå sin fulla
styrka; men den befordrar så mycket mera ef-
teråt en börjad smittas kringspidande.

Veneriska giftet meddelas väl förnämligast
genom fuktiga delars vidrörning, eller genom
en så kallad *contactus humidus*, men därtill är
dock icke alltid en lösaktig lefnad ensam vållan-
de; ty sedan smittan ifrån födslodelarne til hu-
den inpumpats, förändrar den sin myckna retan-
de och inflammatoriska natur, förvandlas til små
bruna

*) Yaws och Pians.

bruna fläckar eller hårdheter, hvilka upbryta med mer eller mindre djupa och stora reformsartade lår, som så länge de af tillfälligheter ej förändras, blifva mindre smärtefulla, och juft därtföre under namn af *saltfluß* eller *sjelffrätsår* länge af almogen med tålmod fördragas; de läkas ibland af sig sjelf om sommaren, eller igenom lindrigt retande och sammandragande medel; men upbryta snart på andra ställen af kroppen. — Benämningen af saltfluß, ehuru mindre passande, medförer dock begrep om en mindre vanhederlig tilkomst, och följakteligen lättare upptäcket, och bör af detta skälet äfven hos allmänheten bibehållas. — Denna urartade veneriska smitta, känd i Skottland under namn af *Sibbens* och hos våra grannar i Norrige ofta förblandad med Isländska Spetälskan och kallad *Badesygen*, trifves i synnerhet i kallare Climat, där utdunstningen ofta afbrytes. Det är detta utbrott af veneriska sjukdomen, som utgör den allmänna Landsplågan, och som hos den fattiga folk-Clasen och almogen är den mest öfverklagade. — De så kallade primitiva symtomer förekomma hos dem ganska sällan. — Hos Stånds-Personer och i de Landsorter där renligheten eller förmögenheten bland almogen är allmänna-re, finnes den nästan aldrig; emedan dess kring-spridande likasom skabbsmitta igenom snygghet kan förekommas. — Det är i den fattigas boning, som denna sjukdom i synnerhet inrotar sig,

fig, i sällskap med osnygghet, liknöjdhet trängsel och nedslagenhet. En om faran okunnig Allmogedelar oftast sin fäng med en kringvandrande sjuklinge, och umgaller dyrt sin oförsigtiga gästfrihet, sedan denne igenom et enda natthärbärge nedsmittat hela hushållet. — Dryckeskärl, gång- och fängkläder m. m. befudlade af Veneriska sår underhjelpa ytterligare smittans utbredande, äfven som bruket i synnerhet vid gästbud å landet, at röka med samma pipa, ofta fortplantat sår i munnspjorna och svalget.

Okunnigheten och frugtan för utgift, afhåller i det längsta den fattiga at söka bot, väskar at sjukdomen misskännes och misshandlas, kringspredes och inrotas, och när den omsider upptäcket, afhåller blygseln ifrån des vederbörliga angifvande, til des de smittade äro i högsta grad angripne och deras kroppar så försvagade, at näppeligen någon bot blifver möjelig. — At befordra en tidig upptäckt af sjukdomen är följakteligen det första steget, som kan förekomma tilväxten, och at med alfvare afböja den folködelse, som Veneriska smittan åstadkommer, må med skäl anses för et Riksvärdande föremål. Flerre kunnige och nitiske Läkare hafva väl fökt igenom tid efter annan från trycket utgifna smärre afhandlingar, afhjelpa en bristande uplysning i denna delen; men desse skrifter komma sällan
 til

til Allmogens nytta eller kunskap, de stadna mest i vinningslyftna qvacksalvares händer, som illa använda de däruti föreskrifna läkemedel; den sjuke, til hälften borad, kringfprider smittan och blifver sjelf för alltid ohulpen.

Igenom Kongl. Vetenskaps Accademiens försorg blifva årligen nyttige underrättelser uti Almanackorna införde, hvilket lätta sätt att utan kostnad förskaffa Allmänheten en nödig upplysning, har väckt Utlänningars uppmärksamhet och efterföljd; och huru nyttig skulle icke en kort beskrifning på sjukdomens natur, smittsamhet och kännetecken blifva, då den på detta sättet blefve Allmogen meddelad? — Uti de flesta Socknar finnas nu mera examinerade Barnmorskor antagne, och hvilka hafva allmogens närmaste förtroende; desse borde uti sjukdomens kännetecken undervisas, på det at de vid yppade händelser kunde genast till Provincial-Medicus förhållandet inberätta. — Af mycken vigt vore äfven, om vid de husförhör, som rotvis å landet årligen hållas, efterfrågning skedde, om någon sådan smitta i den orten funnes: mycken hjälp bör härvid af Rikets Prästerskap förväntas, som eger menighetens förtroende, och vid allmogens påkommande bekymmer merendels först rådfrågas; och lär det icke mindre vårda sig om sina Sockneboars hella, än om deras sediga vandel. häft bägge å hvarandra hafva så mycken inflytelse.

Kongl. Colleg. Medicum, som efter sin verkningsskrets, med all möjelig omsorg föker bevara Medborgares helsa, har redan under d. 21 Martii 1785, genom underdånigt bref till Kongl. Maj:t uppgifvit de förnämsta medel til Veneriska smittans förekommande; något har sedan den tiden blifvit verkställt, men mycket torde återstå, om Samhället skall från denna olycksplåga frälsas; och kunna nödiga varningar i denna väg ej för ofta eller nog ljusligen och nitiskt uprepas.

Våre gästgifvaregårdar äro för Landsorterna de betydligaste plantcholor af den Veneriska smittan, som diti föres af resande från alla Landsändar, och som sedan af skjutskarlarna, efter plägad gemenskap med de uppsafande qvinnorna, lätteligen hemföres til hvarje bondgård i Riket. — Från andra näringsställen, ehuru icke så allmänneligen besökta, såsom Källare, Caffehus, Spisqvarter och Krogar, det vare sig i städer eller på Landsbygden, vid läger och mindre möten, vid Marknader och vid hellsobrunnar, kringspredes jämväl denna sjuka. — En alfvarsam upsigtig och en ofta förnyad underfökning af edsvurna Läkare och Barnmorskor blifver på sådana ställen oundvikelig; ehuru besvärlig och motbudande den vara må, om eljest smittan möjeligen skall kunna afböjas.

Kring-

Kringvandrande Västgötar, Judar, glas- och smalmides - försäljare, häktmakare, månglerskor, hemrefande tillfältare, med flere dylika borde ej få kringfärdas förutan behöriga sundhetsbevis, som minst hvarjt fjerdedels år förnyades, eller tillika med pasfet påskrefves, och det utan all afgift.

Vid slutet af krigsfolkets exerceringsmöten, så väl som arbets- och andra commenderingar, och i synnerhet krigståg, borde hvarje karl nog underfökas och alle smittade fränkiljas; flere orter hafva haft en bedröfvelig erfarenhet på försummad efterlyn i detta fall, ej heller borde någon garnisonsfoldat få åt landet förlofvas, förän han uppå goda skäl undfått sundhets-bevis, likaså de med sina Herrskap ifrån stora städer till Landet utflyttande Kuskar och Laqvayer; hvarje Husbonde borde samvetsgrant i dylikt fall vårda sin och andras säkerhet. De vid några Garnisons-Regementen, likasom allmänt vid Preussiska Armèen brukelige Lördagsvisitationer med Manskapet, böra med största noggranhet anställas. — Ej mindre nödigt finnes, at utifrån hemkommande sjöfolks helfa underfökes, såsom i Philadelphia länge skett, där ingen Skeppare tillåtes, vid ansvar, släppa någon i Land, förr än han af en edsvuren Läkare på det nogaste är besigtigad *). På Landslidan behöfves samma försigt-

*) Travels through the states of North. Amer. etc. by Is. WELLS 1799.

figtighetsmått; ty i Värmeland äro t. ex. de fattigaste häraden längst Norrska gränfen de samme, som mest i denna Provins äro af smittan angripne. — Upmärksamhet behöfves ock å alla personer, som ofta flytta boning, hälst vedermälen icke tryta, at Sockneskräddare, Skomakare och andre handverkare anstuckit de hus, där de arbetat, och at hela Socknar blott på detta fätt blifvit nedsmittade. — Det är högst ömmande, att ofunda oägta barn, äfven som de ifrån barnbörds- och barnhusen blifva til upfostring på landet uttingade, och göra fina fostermodrar med flera i huset olyckliga. — Huru angeläget vore det icke, att varna allmänheten för emottagandet af något ammbarn, utan bifogadt sundhetsbevis.

Ofnygghet, som i de fattigarens trånga, o-beqväma och ofta underjordiska boningar är rådande, verkar visserligen illa på en sjuklig kropp, och det i synnerhet, då den är med utslag och öppna sår behäftad; men igenom en bristande tvagning, ympas äfven ofta under vidrörandet materien ifrån födflodelarna til andra ställen. — De i vårt Land, mera än annorstädes, öfverflödande benskadur hafva til en märkelig del sitt första ursprung från denna saknade renlighet, och hvilken, så nödig til hellsans bibehållande, ej nog kan igenom upfostran och goda vanor befordras: Vi sakne ännu i denna Hufvudstad en all-

allmän Badinrättning, hvarest om Lördagen arbetare och Handtverks-gosfar kunna tvätta sig rena, utan att nödsakas på otjenliga ställen till lögring taga sin tillflykt, hvilken förrättning åter har största andelen uti de här årligen drunknade 40 til 50 personer.

Varningar synas årligen från Predikstolarna i alla desä anförda ämnen böra upläsas, och at inga kringvandrande Personer, *vid utsatt vite*, lämnas nattläger förutan ofvannämnda sundhetsbevis. — I sådana årliga kungörelser borde de smittade anmanas, at i tid söka läkebot, förrän de blifvit lytte, vansälde och det onda urbot. Å andra sidan borde de friske åtvarnas, at icke ovänligt bemöta, mycket mindre häda sådana olyckliga; hälst den oskyldigaste oftast igenom en begången ovarsamhet eller bedrägligt arf kan finnas nedsmittad. — Ehuru dygder i allmänhet föga genom viten och straff befordras, afhåller dock fruktan för straffet ibland en brotflig gärning. — Vid den fördömeliga fördomen, att en Venerisk nedsmittad befrias från sin sjukdom, om den påföres en annan ren person, kunde kanske billigt vara, om den som bevisligen med vilja nedsmittat en annan, ålades et tjenligt straff.

Ibland de största angelägenheter blifver, at skaffa förökta och lättade tillfällen för smittade Personer, at snart blifva botade. — I stora städer, såsom Stockholm, där de ogifte öfver 15 är utgöra $\frac{1}{3}$:delar emot de giffa, där af de föddas

das antal, de oäckta barnen öfverfliga $\frac{2}{3}$:del, och där naturens drift verkar tillsammans med förskämde feder, behöfvas de alfvarlammaste anstalter. — Hufvudtladen synes väl vara förledd med åtskilliga till ändamålet bestämde inrättningar; men de förslå dock icke för den här församlade $\frac{1}{48}$:del af Sveriges folkstock.

Kongl. Seraphimer-Lazarettet härstädes har intagit de sista åren omkring 400 Veneriska sjuka, ibland hvilka icke borde finnas sådane, som i högre grad voro angripne; emedan de igenom den längre tid, som till deras botande fordras, under en repeterad Mercurialcur, nödvändigt utestänga et större antal nödlidande af andra sjukdomar.

Danviks Curhus, som icke har en viss faststäld sjuknummer, hyste i början några få sjuklingar, som de sednare åren ökats til 80 à 90, hvilken tilökning så medtagit penningtillgången, at förledet år blott omkring 60 stycken dageligen kunnat underhållas, och hvartil äiven beqvämt utrymme vara kan; men bristande utväg för oboteliga af andra sjukdomar har gjort at Policen ofta finner sig nödsakad, med de Veneriskas utträngande, inrymma lama, slagrörda, vattufigtiga och med oboteliga bensår behäftade. Följden häraf blifver, at sålän öfver hundra personer på året kunnat sig af denna förmon begagna.

Vid

Vid härvarande Spinnhus är väl egentligen ingen curinrättning för andra, än dem af Spinnhushjonen, som ådragit sig denna smitta; icke destomindre har, oagrad trängsel på stället och annan saknad bekvämlighet, under förledet är blifvit til cur omkring 70 personer dit förviste.

Vid den för Veneriska sjukdomens första utbrott, under Öfverståhållare-Ämbetets inleende, varande Inrättning, hafva de sednare åren omkring 100 fattiga sjuka njutit Läkareråd och fria Medicamenter, at i egna hemvist nyttja under det de i luften förrättat sina vanliga göromål; men Climatets hårdhet, som förvärrat sjelfva sjukdomens natur, förbjuder äfven den mästa tiden af året et sådant Mercurens användande, hållt hos denna folkclafs föga varlsambet i diet och lefnadslätt är at förmoda; då de plågsamma symtomerna uphört, uphöra äfven de med Läkemedlet, anse sig botade, kringspreda smittan, och för listiden förlänga sin egen sjuklighet.

Visa Regementen af Garnison låta äfven på egna sjukhus sina Veneriska sjuka vårdas; men huru otillräcklige äro icke alla dessa anstalter sammanlagde, för Stockholms folknummer?

En liten, obetydlig och för Allmänheten föga känbar afgift på visa til Staden inkommande

varor, skulle snart utan Statens betungande sätta de redan i denna affigt gjorda inrättningar uti sländ, at igenom tillökt antal, af 200 sjukas underhållande, afhjelpa denna, med så mycket skäl, öfverklagade brist, i allmänna helsevården härstädes.

Uti Landsorterna röjes (några få Landskap undantagna) en lika (vårighet för de nedsmittade at unfå nödig hjelp: Som exempel må anföras, at Upsala Län, för närvarande, har omkring 500 angifna Veneriska sjuka, och hvaraf högst 70 uti Läns-Lazarettens 8 fångar om året kunna botas. Likaså uti Wexiö Län, sedan på de sista 10 åren 1031 personer blifvit för Veneriska sjukdomen hulpne, återstå ännu, enligt inkomne Rapporter, imellan 2 à 3 tusend smittade. — Wadstena Curhus är i Landsorterna det största; men ändock otillräckeligt. Dets belägenhet vid sjön Wetteren gör at 4 Provinser *) med lätthet kunna få en del af sina sjuka dit förfände. — Det innehåller för närvarande blott 40 sjukfångar, då säkerligen, med mindre kostnad än annorstädes, utrymmet skulle tillåta et vida större antal för både boteliga och oboteliga Veneriska sjuka.

De på några ställen begärda och äfven nyttjade Ambulatoriska Curhus, upfylla ofullkom-

*) Småland, Östergöthland, Westergöthland, och en del af Nerike.

komligt föremålet, och äro mera kostsamma, i anseende till särskildt arvode för Läkare, betjening och hushyra; Allmogen anser dem med ovilja, emedan de om sommaren under Ande- och Skörde-tiden, borttaga en del af deß arbetare. — Den långsamma cur, som sjukdomens högre grad fordrar, kan icke heller verkställas, inom den korta tid inrättningen tillåter.

Önskeligt vore, at alle Sjöstäder efterföljde Götheborgs och Norrköpings exempel, med inrättande af särskildta Curhus, där smittade Sjömän i synnerhet intogos. *)

För 15 år sedan utgjorde de Veneriske icke fullt en 3:djedel af Läns-Lazaretternas hela sjuksumma, då däremot förledet år deras antal stigit til 1300 personer, eller mera än hälften, hvilka til större delen i högsta grad angripne, omsider förvandla Läns-Lazaretterna til Veneriska invalidhus, om ej en snar hjälp mellankommer.

— Vid nya dylika inrättningar medtages ofta fonden af hufets inköp och en ny betjenings Lönestat: En betydelig besparing skulle således blifva, om vid alla Lazaretter, där utrymmet tillåter, et särskildt Curhus tillöktes för svårare sjuka, hvarest de, efter återhämtade krafter och vistande i fria luften, hade tillfälle at genast en

Schulzenheims Tal.

B

eller

*) Götheborg 12, Norrköping 6 fångar.

eller flera gånger repetera curen, och om tillika behöriga arbetshus för desfa, under tilfrisknings-tiden, inrättades, skulle deras helsa fortare förbättras, och Staten mindre betungas. — Men af Stats=Casfan lærer förmodeligen icke kunna förväntas all den hjelp, som närvarande äfventyrliga tillstånd fordrar. — At igenom välgörande stiftelser söka lindra den lägre folk=Clasfens lidande, tyckes utgöra et så betydande drag af närvarande generations lynne; at fällan någon väl gjord föreställning i detta ämne har saknat en frikostig verkställighet, och förmodeligen skulle inom hvarje Län kunna förväntas frivilliga sammanfatt till ett så nyttigt ändamål, som tillika mindskade faran för hvarje försild medlem i Samhället.

Huru mycket en nitisk Styresman i dylikt fall förmår ininom sitt Län, kan inrättningen af Norrtelje Curhus lämna oss et ypperligt bevis, hvarest redan i 11 års tid igenom frivilliga sammanfatt 10 til 12 sjukfångar blifvit underhållne, utan annan hjelp, än fria Medicamenter af Medicinalfonden, och 300 R:r. från Kongl. Seraph. Gillet.

Ehuru lyckligtvis denne vådelige sjukdom är en af dem som Läkare vanligen förmå till fulllo bota, så gifvas dock visfa händelser, vid hvilka en mångårig smitta så förgiftat både vätskor

skor och fasta delar; samt liderlighet och svält så utmärqlat kroppen, at ingen vanlig och ordentlig cur med sådana uslingar anställas kan, och hvilka utomdels merendels äro af nycken skörbjugg, bröst - och magplågor angripne. — Det kraftigaste medlet emot hufvudsjukdomen, upväcker ibland hos dem ingen retning, eller ock falla genast krafterne med en vådelig utför, tårande feber och döden. De obotligas antal ökes med sådana som flera gånger blifvit botade til hälften, eller sjelfve skaffat sig många recidiver, och hvar til dylika tilfrisknade fattighjons gamla nedsmittade kläder icke litet bidraga. — Desse ofta ohyggelige vareller, som med sit blotta utseende åkalla allas medlidande, böra dock få röna samhällets varkundsämhet, så at de icke falla i förtviflan, eller andra människor af dem skadas.

Vid Danviks-Hospitalet finnas väl rum för 8 à 10 sådana, med oöfvervinneliga skador och benrötter behäftade, samt i anfigtet vanställda människor; men denna tillflykt är för Stockholms uslingar otillräckelig, och för Landsorterna saknas ännu mera en dylik räddningsort. — Troligen är icke de verkeligen obotligas antal större, än at et eller tvänne rum i hvarje Län för dem kunde utfes, hvarest desse olycklige under Läkare-tillsyn, fingo med tjenligt arbete uti fria luften, hålft om Sommaren, bidraga til sit eget

get underhåll; härigenom skulle kanske mången af dem få förbättra sin Constitution, at omsider en radical cur blefve möjelig. — Lika med hvad hittils förfarits med dårar, borde desse mot en viss faststald summa inköpas af anhöriga, socknens eller kyrkans medel, hvilka sednare näpeliggen til et bättre ändamål användas kunde.

At et felacktigt botningsfätt ofta bidragit at öka de oboteligas antal, kan ej nekas. — Veneriska giftet skall, då det först visat sig i Europa, hafva verkat mycket häftigare och snarare inpumpats i kroppen. Men så torde en sådan berättelse til stor del härleda sig från både sjukdomens och Läkemedlens ofullkomliga kännedom i första början. — De andeliga procesjoner, fastor och Andaktsösningar, som 1493 uti Barcelona anställdes, at blidka Himmels vrede och afvända denna nya förödande sjukdom, vittna om tidehvarfvets ringa uplysning i detta fall. Et verkammare medel häremot blef qvicksilfrets användande, det Araberne länge förut i form af salva nyttjat utvärtes emot hudens sjukdomar; men okunnigheten om Medicamentets rätta verkan, vållade oftast et olyckligt slut.

För en mans-ålder sedan, kände man hos oss föga annat botningsfätt, än drägelcuren; den anställes med sådan häfthet och i så heta rum, samt med så ringa föda, at den sjuke äfventyrade

de lifvet, och vanligen beredde sig sjelf på en tvifvelagtig utgång; den ymniga spottningen anslågs som en critisk afföring, och man hade ännu af erfarenheten icke hunnit lära at mercurens för starka verkan på en viss del, förminskade dess nytta för hela constitutionen. — Uti tränga och illa vårdade curhus tillfötter lätteligen hos de försvagade en så kallad *Erethismus Mercurialis*; hvaremot föga annat räddningsmedel från döden gifves, än den sjukas hastiga flyttande uti torr och öppen luft.

Et varsammare bruk af Mercurial-medlen har väl i sednare tider påfunnits; men människor äro ofta fallne för ytterligheter. — Om man fordom var för sträng i sina föreskrifter, så torde nu behöfva klagas öfver för mycken efterlåtenhet, då den sjuke får vid Mercurialiers bruk gå ut i all slags väderlek och förtära all slags mat, då man af fruktan at Medicamentet skall röra spottkörtlarne, föreskrifver det så lindrigt, at kroppen därvid vänes och vatturören icke där af förmå förändra sin felacktiga retning, ingen Mercurialfeber följacktligen upväckes, och symptomerna blott för en tid försvinna.

Läkare hafva ofta upphöjt det ena Mercurialpræparatet på det andras bekostnad; men äfven här torde det fannas, at det medlet, som Läkaren gifver, ofta är af mindre vigt än fättet huru han gifver det.

Med

Med säkerhet må dock anföras, at bröst och mage mindre lida vid qvicksilfrets ingnidning på kroppens yta, at de mest lösliga Mercurialfalterne väl hastigt lindra symtomerne, och i synnerhet göra nytta vid veneriska hudsjukdomar; men äro mindre verksame vid benkrölar och öfverben, at då mercurialfalter med Opium, syruper och slemacktiga medel förenas, minskas deras starka retning på mage och tarmar; utdunstningen underhjälpes och lifskrafterne inciteras hos de försvagade genom opiatet, så at medicamentet med fördel i större dosis nyttjas kan. Tilredare af hemliga Medicamenter göra sig igenom dylika blandningar en betydlig vinst på en lättrogen allmänhets bekostnad.

Säkraft förebygges imedlertid återfall igenom Mercurial-Medlens sinaningom ökade dosis och blandade bruk, och att icke därmed uphöres, så snart utvärtens åkommor försvinna och verkfulla plågor lindras. Et medel kan ibland efter längre tids bruk icke förmå upväcka en nödig Mercurialfeber, då et annat sedermera visar den önskade verkan, i synnerhet då det med et Antimonial-præparat och opium blifvit förenadt. — Men huru svårt är det icke för den mest försarne Läkare, at i denna sjukdom på mera än blotta sannolikheten kunna döma om gifkets fullkomliga utrotande; hyaraf händer at af blotta välmening curen förlättes til den sjukas för-

förderf. — De redan försvunna tillfällen återkomma, då under påstående cur, den sjuke begynner å nyo afblekna, återfår benvärk, lindrig feber mot afton; de läkta såren i halsen och anorstädes upbryta, förökas, blifva urenna, smärtande och alt intil benen kring sig frätande, hvarigenom den lidande omsåder förfättes i yttersta lifsfara, om ej med Mercurial-medlen uphöres, och et annat botningsfätt både ut - och invärtes vidtages. — Mången både Läkare och sjuklinge har blifvit förledd af den korta lindring hvarje ny mercurialretning förforsakat, at tro veneriska giffet utgöra den sjukas egenteliga lidande. — Det har ock troligen varit vid en dylik sjukdomens skeppelse som de flesta både i förra och sednare tider utropade medel bekommit sin första rycktbarhet, den plågsama svältcuren icke en gång härifrån undantagen; och då följderne af qvicksilfrets misbruk igenom desfa medel blifvit afhulpne, har man inbillat sig hafva botat sjelfva sjukdomen, med det vanliga uttrycket, at Mercuren flere gånger förgäfves blifvit brukad förut. — I den förmodan at Mercuren härledde sin egenteliga verksambhet ifrån qvicksilfrets snara förening med syret, i synnerhet, som det samma ofta hade lika verkan med mercuren på spottkörtlarna, har mången trott sig med framgång kunna använda syret, förbundet med andra för hellsan mindre vådeliga ämnen;

men en fördomsfri erfarenhet har lämnat oss öfvertygande bevis, at sjukdomen snart återkommit, om dess mindre grader någon gång för dessa Medel gifvit vika.

Märkeligt är äfven, at Mercuren illa använd, väl icke befriar constitutionen från nya utbrott; men den förmår dock alltid bota den symtome, hvarföre den först nyttjades, då däremot samma symtome alltid inom kort tid återkommer oförändradt, när det lyckats igenom andra invärtes medel at lika som döfva sjukdomen.

Veneriska sjukdomens fullkomliga kännedom, så väl som botande, fordra den mest uplysta Läkares hela eftertanke, i synnerhet i vårt luftstreck, där kölden icke allenast påskyndar och förvärrar utbrotten, utan äfven försvårar sjelfva botningsfättet. — Denna smitta kan vid sina olika förhållanden ibland med största svårighet utforckas, såsom då den ifrån södelsen blifvit liksom införlifvad eller med andra sjukdomar föränad; då den sjuke blifvit en eller flera gånger halfbotad; då Mercurialretning qvarblifver efter en för länge eller illa använd cur.

Då förändrar en förfaren Läkare botningsfättet efter denna smittesots olika och graduella beskaffenhet, efter sjukdomens förändrade natur och andra farfoters inflytelse, Personens ålder,
styrka

styrka och retlighet för Medicamentet; efter årstidens belkaffenhet, då i synnerhet den sjuka icke möjiligen kan stadna inom hus, samt har affeende på den sjukdom som tillika med den veneriska kan vara förenad, eller under höjden af inflammatoriska Syntomerne icke påskyndar bulning och gangrène igenom Mercurens för tidiga bruk, eller igenom Mercurial-salvans ingnidande på det inflammerade stället, och på de vatturör, som egentligen dit leda. — Men måne en dylik försigtighet står at förvänta af sådana tiltagsna quacksalvare, som ej fällan sig med Veneriska sjukdomens botande befatta? — Bedröfveliga exempel härpå saknas beklageligen icke.

Om det är en lycka, at genom den offentliga Policens åtgärd kunna befrias från stöld och öfvervåld, så torde til Medborgares hells bevarande, til smittors afhållande, samt til smittade personers uptäckt och förståndiga botande, en mera verkfam Medicinsk Police-ordning erfordras, än den Kongl. Medicinal-ordningen hitintills medgifver. Om sådane besmittade personer icke utan skäl betungas med evärdeligt samvetsagg, som antingen framalltra döda foster eller bitföra sådana olycksvarelser, som af plågor förnämligast lära känna lifvet; så torde et samhälle icke kunna befrias från all förebråelse, som icke med ömsint omtanke och med samlade krafter söker rädda sina medellösa ledamöter ifrån

en ögonikenlig ofärd; ja, om det ock skulle befinnas, at de samma genom egen oförligtighet sig deruti förtat.

Ej saknas goda lärdomar til bevarande af Menighetens helsta, dels utgifne af det publica verk, hvars föremål det i synnerhet vara kan; dels hafva ock tid efter annan ifrån det rum jag har äran tala, många hellsamma undervisningar blifvit gifne; men beklageligen saknas utöfningen och verkställigheten af alt detta goda mer än mycket.

I det ämne jag nu haft til föremål, böre vi dock förhoppas en ej mindre huld, än verksam hjälp af vår Konung, vår Nådige Beskyddare; som jag erhållit den glada underrättelsen, at Kongl. Maj:t af kärlek för sit Rike, låtit befäla samtelige Landshöfdingar, at med sina Underdåniga tankar inkomma, om en ytterligare och kraftigare försorg för Veneriska Sjukan. — Det blifver ock goda Undersåter värdigt, at vid denna Landsfaderliga omsorg, gå Kongl. Maj:t med alt möjligt biträde til mötes.

Uti Kongl. Accademiens fortfarande ymnest, har jag äran mig innessluta, och skall den altid med vördsamaste tilgifvenhet besvara.